

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ БІЗНЕС-АСОЦІАЦІЙ У МЕХАНІЗМАХ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І БІЗНЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Митник А. А.,

*аспірант кафедри права та європейської інтеграції,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Проаналізовано особливості сучасних відносин бізнес-об'єднань з публічними органами влади в Україні та розроблено пропозиції щодо підвищення ролі бізнес-асоціацій у механізмах взаємодії влади і бізнесу на регіональному рівні.

Ключові слова: держава, бізнес, бізнес-об'єднання, бізнес-асоціація, взаємодія, регіональний рівень, інституціалізація, синдикалізація.

Mytnyk A. A.,

Postgraduate Student of Law and European Integration Department, KRI NAPA, Kharkiv

ENHANCING THE ROLE OF BUSINESS ASSOCIATIONS IN THE MECHANISMS OF GOVERNMENT-BUSINESS INTERACTION AT THE REGIONAL LEVEL

The paper analyzes the features of modern relations of business associations with public authorities in Ukraine and puts forward proposals as to enhancing the role of business associations in the mechanisms of interaction between government and business at the regional level.

Key words: state, business, business association, interaction, regional level, institutionalization, syndicalization.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку неперервної глобалізації економіки, включаючи все більш тісну інтеграцію ринків, посилення ефекту масштабу, збільшення можливостей прибуткового функціонування корпоративних структур, а також підвищення рухливості кордонів між приватним і державним секторами, що спостерігаються з початку 1990-х рр., висувають нові вимоги до формування системи управління взаємодією держави та бізнесу.

Сучасна ситуація у сфері управління взаємодією держави та бізнесу в Україні характеризується, з одного боку, визнанням представниками державних структур, бізнес-сектору та науково-експертного співтовариства високої актуальності стимулювання міжсекторної співпраці, появою успішних управлінських моделей і позитивних результатів державно-приватного партнерства, посиленням інституційних передумов підвищення ефективності управління взаємодією державного та комерційного секторів в межах повного спектра державно-владних повноважень (включаючи управлінські функції органів влади та функції надання послуг) і реалізації управлінських цілей влади та бізнесу; з іншого боку, відсутня системність у вирішенні виникаючих проблем, недостатньо чітко окреслений механізм управління перетвореннями відносин держави і бізнесу в контексті стимулювання соціально-економічного розвитку. Особливої актуальності в підвищенні ефективності взаємодії влади та бізнесу набуває активізація ролі бізнес-асоціацій, які є формою самоорганізації ділового співтовариства, представляють інтереси суб'єктів підприємництва та мають впливати на рішення органів влади щодо створення сприятливих умов для розвитку бізнесу.

© Митник А. А., 2017

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційно-правові аспекти створення та функціонування торгово-промислових палат, бізнес-асоціацій, громадських об'єднань підприємців та особливості їх взаємодії з державою досліджують Б. Александрова, Д. Антонюк, В. Биковець, Г. Болдирь, Т. Лужанська, Д. Ляпін, М. Мальський, М. Плєсков, Г. Чижигов, та ін. Однак у теоретичних доробках все ще бракує обґрунтування комплексних пропозицій щодо активізації потенціалу об'єднань підприємців у взаємодії держави та бізнесу на регіональному рівні.

Метою статті є аналіз особливостей сучасних відносин бізнес-об'єднань з публічними органами влади в Україні та розробка пропозицій щодо підвищення ролі бізнес-асоціацій у механізмах взаємодії влади і бізнесу на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом рівень організованості бізнесу в Україні почав підвищуватися. Поки що цей процес обмежується переважно формальними ознаками – створенням союзів, асоціацій та інших об'єднань підприємців, більшість із яких існує, як правило, лише на папері.

Консалтинговим об'єднанням “Центр громадської експертизи” було проведено опитування експертів, що представляють державний та приватний сектори, міжнародні організації та проекти, а також анкетування представників активних бізнес-об'єднань. Експерти, які представляють різні групи інтересів, загалом оцінюють нинішнє значення бізнес-об'єднань (далі – БО) як незначне та декларативне [8].

Представникам БО було надано можливість оцінити свою діяльність упродовж 2014 р. За результатами опитування, така діяльність БО здебільшого була сконцентрована на МСП, їх активність відносно незначна.

На думку більшості експертів, БО неефективно виконують роль налагодження контактів всередині сектору МСП, а також вироблення спільних стандартів діяльності і консолідації сектору навколо спільних цілей. Причиною цього, на думку експертів, є низький рівень професіоналізму БО та їх неспроможність здійснювати дієві заходи, спрямовані на підтримку МСП, консультативній та навчально-тренінговій роботі, а частина БО була задіяна також у благодійній та волонтерській діяльності.

На сьогоднішній консолідованій позиції різних експертних середовищ щодо оцінки рівня відносин БО із публічними органами влади немає.

У більшості випадків експерти відзначають несистематичну і сегментовану співпрацю БО із публічними органами влади. Деякі БО досягли відчутного впливу на публічні органи влади, а вплив інших існує лише “на папері” й обмежується формальною участю у спільних заходах. На думку експертів, про системні і дійсно партнерські відносини БО із публічними органами влади говорити надто рано.

БО сьогодні не беруться відстоювати загальні інтереси сектору МСП і в кращому випадку орієнтовані на вузькі інтереси своєї цільової групи. При цьому лише незначна кількість зауважень та пропозицій БО береться до уваги публічними органами влади.

У сфері відносин БО з публічними органами влади взаємодія часто відбувається завдяки харизмі окремих особистостей. Таким чином, успішний досвід співпраці БО з публічним сектором існує, але немає системності й відсутня культура партнерських стосунків.

Оцінки представниками БО їх відносин з публічними органами влади центрального рівня розподілилися майже навпіл між тими, хто вважає їх відносно конструктивними, і тими, хто оцінив їх як радше неконструктивні або й зовсім неконструктивні (13 та 14 опитаних відповідно) [8].

В обґрунтуванні своїх відповідей перші зазначають, що, хоча публічні органи центрального рівня й декларують співпрацю з БО, на практиці їх пропозиції рідко враховуються. Причиною негативної оцінки відносин з публічними органами влади є, перш за все, небажання влади враховувати потреби МСП та прислухатися до пропозицій БО.

Співпрацю БО з ОМС та державними органами влади на місцях представники перших оцінюють порівняно позитивно: більше двох третин опитаних вважають їх або радше конструктивними, або відносно конструктивними (20 з 27 опитаних). Щоправда, незважаючи на те, що посадовці місцевого рівня все-таки більш схильні рахуватися з потребами МСП та пропозиціями БО, проблеми з налагодженням конструктивного зворотного зв'язку залишаються актуальними так само, як і у випадку з посадовцями центрального рівня [8].

На жаль, доводиться констатувати, що, незважаючи на значну кількість таких об'єднань, які створені і функціонують в Україні (лише на загальноукраїнському рівні їх нараховують близько 70), вони ще не зайняли належного місця в структурі громадянського суспільства. Це зумовлено низкою суб'єктивних і об'єктивних чинників [1; 3; 5], провідними серед яких є:

1. Важкий фінансовий стан багатьох вітчизняних підприємств, через що вони не бажають створювати додаткові структури, користь яких може бути доведена у більшості випадків лише в перспективі.

2. "Ринковий ідеалізм" багатьох керівників підприємств, який протягом попередніх років активно заохочувався державою. Вважалося і вважається досі, що для підприємця не існує іншого шляху, ніж "виживати" наодинці з ринковою стихією. Закономірно, що відповідна стратегія поведінки кінцево-кінцем почала суперечити державним інтересам, унаслідок чого вітчизняні підприємства у їхньому сучасному вигляді іноді подаються в ролі чи не найголовніших ворогів ринкових реформ.

3. Перехід загальнодержавних органів до функціональних методів управління та майже повна відмова від галузевих. При цьому знехтувано тим, що найбільші корпорації розвинених країн будуються за галузевим принципом, а середній і малий бізнес згуртовується за тим самим принципом у відповідні громадські об'єднання. Відсутність нормативної бази не дозволила активізувати діяльність щодо створення ефективних об'єднань роботодавців і заповнити таким чином наявну нішу в господарському управлінні.

4. Недоліки у діяльності власне спілок підприємців, як-то:

- надмірна політизація діяльності цих об'єднань;
- зловживання адміністративними методами залучення підприємців до лав об'єднань, що суперечить головним принципам їхнього функціонування – добровільності та демократизму;
- використання цих об'єднань як засобу монополізації певних секторів ринку великими підприємствами шляхом залучення до своєї "орбіти" менш потужних конкурентів;
- змішування функцій громадських організацій і господарських корпорацій;

– необґрунтована конкуренція між об'єднаннями роботодавців. Принагідно слід нагадати, що між великими, середніми та малими спілками об'єктивно існує такий саме розподіл функцій, як у будь-якій ринковій економіці, – між велетенськими корпораціями, середнім і малим бізнесом.

Отже, незважаючи на активний розвиток громадських об'єднань підприємців в Україні, вони поки що не утворили мережі, необхідної для ефективного узгодження корпоративних інтересів та формування відносин трипартизму й соціального партнерства як підвалин громадянської злагоди у суспільстві.

Значна кількість громадських об'єднань підприємців є фактично елітарними угрупованнями, які вирішують вузькогрупові цілі, часто – суто політичного характеру, та не створюють належного загального середовища захисту інтересів підприємництва (інституційна за формою модель є олігархічною за суттю). Підприємства, які не увійшли до таких політико-економічних “холдингів”, опиняються перед необхідністю протистояння політиці держави, і саме цьому завданню підпорядковано діяльність їхніх об'єднань. Через дефіцит ресурсів сфери впливу об'єднань підприємців, які надають конкретну ділову підтримку бізнесу, вельми обмежені, існує інформаційний вакуум щодо ринку ділових послуг, можливостей громадських об'єднань щодо захисту й підтримки підприємництва. Значна кількість підприємств ще не усвідомила потенціалу громадських об'єднань і намагається подолати власні проблеми самотужки. На вкрай низькому рівні знаходиться розвиток професійних об'єднань, які в розвинених країнах успішно виконують функції регуляторів ринків, засобів корпоративного контролю за якістю, обсягами виробництва, антимонопольного регулювання, інструментами впровадження відповідальності виробника за продукт тощо [4].

Українською видається тенденція до наростання антагонізму між об'єднаннями підприємців та інститутами державної влади. Це свідчить про посилення розриву інтересів держави та вітчизняного підприємництва. Між тим, необхідність врахування останніх є на даному етапі економічної трансформації нагальною необхідністю. При цьому можна говорити про два типи взаємодії – “режим консультацій” і “режим делегування”. Прикладом першого є, наприклад, входження представників Української спілки підприємців і промисловців в колегії міністерств і відомств. Другий варіант можна проілюструвати делегуванням Кабінетом Міністрів Конфедерації роботодавців права брати участь в розробці і затвердженні Генеральної угоди між урядом, профспілками і роботодавцями. Однак в цілому, цікаві й важливі самі по собі, ці форми взаємовідносин продовжують залишатися винятком і не визначають основного обсягу взаємодії між державою і бізнесом в Україні.

З нашої точки зору, забезпечуючи постійний моніторинг державної політики з метою виявлення точок її неузгодженості із завданнями розвитку національного капіталу та національного підприємництва, громадські об'єднання підприємців здійснюють “демонополізацію” процесу прийняття рішень в сфері економічної політики. Спираючись на них, органи влади матимуть змогу одержувати оперативну інформацію про стан національної економіки й потреби суб'єктів господарювання, делегувати їм певні права на реалізацію заходів державної економічної політики, повноваження щодо економічної експертизи інвестиційних проектів, економіко-правового аналізу проектів законів та постанов уряду, вироблення проектів рішень органів влади з відповідних питань тощо. Отже, залучення громадських об'єднань до реалізації функцій державної влади дозволить не лише скоротити шлях, який проходять управлінські рішення у владній ієрархії, але й зменшити відповідні статті витрат державного бюджету [6].

Оскільки окремі економічні угруповання не в змозі подолати макро-економічних ресурсних обмежень, виникає об'єктивна потреба в утворенні їхніх альянсів. Завданням держави є сприяння легітимній інституціоналізації таких альянсів через максимальне спрощення умов утворення промислово-фінансових груп, залучення громадських об'єднань підприємців до процесів формування та реалізації економічної політики.

У розвинених країнах, де процес формування національного капіталу характеризується значно більшим динамізмом, розвиток об'єднань підприємців

супроводжується підвищенням рівня вимог до учасників, виникненням і розвитком різноманітних схем регулювання поведінки на ринку (типу “кодексів ділової етики”). Союзи і асоціації звільнюються від зайвої політизації і орієнтуються на взаємодію з державою по конкретних питаннях, які входять до сфери їхньої безпосередньої компетенції [7].

Головна перевага інституційної моделі полягає в тому, що вона дозволяє подолати тенденції до “політизації” капіталу і будувати взаємовідносини влади з бізнесом на демократичній основі. В той же час і цій моделі притаманні деякі вади, в тому числі – мала гнучкість і висока бюрократизація. Інституціювати весь обсяг взаємовідносин неможливо з трьох основних причин:

1) досвід показує, що система представництва корпоративних інтересів, основана на союзах і асоціаціях, не задовольняє повною мірою інтереси великих підприємницьких структур. Більшість із них являє собою диверсифіковані утворення, пов'язані відразу з декількома галузями і секторами сучасної економіки. Ці інтереси надто різноманітні, щоб бути адекватно реалізованими в одному або декількох союзах або асоціаціях бізнесу, і часто вимагають оперативних і швидких рішень, що погано узгоджується з повільністю бюрократичних процедур, передбачених системою представницьких інтересів, основаною на громадських об'єднаннях підприємців;

2) примусова синдикалізація бізнесу, коли членство в корпоративних об'єднаннях формально або фактично стає обов'язковим для підприємців, являє собою особливу небезпеку для перехідної економіки, що реформується, оскільки гальмує соціальну та економічну мобільність;

3) інституційна модель взаємовідносин суперечить потребі у гнучкості й оперативності, різноманітності форм зв'язку, а значить і каналів контакту з державними і громадськими структурами.

Отже, інституціалізація допомагає уникнути пастки “зрощування” у взаємовідносинах бізнесу з державою, але робить їхню взаємодію надмірно жорсткою, неповороткою і породжує небезпеку примусової синдикалізації. Пряма взаємодія політичної і економічної еліт, вільна від інституційних обмежень, дозволяє уникнути вад синдикалізації, але створює загрозу олігархічного “зрощування”. Обидва варіанти пов'язані з високими витратами і для бізнесу, і для держави.

Світовий досвід показує, що можна уникнути як пастки “зрощування”, так і загрози примусової синдикалізації. Цивілізована взаємодія великих структур з державою поза асоціаціями стає можливою завдяки включенню до механізму цієї взаємодії нової ланки - інституту незалежних посередників (агентств), які підтримують безпосередній зв'язок із відповідними “мікроструктурами” всередині самих великих корпорацій. Такі інститути – природне доповнення і одночасно конкурент підприємницьких об'єднань. Їхня присутність надає інституційній моделі необхідну гнучкість. Подальший розвиток таких структур іде шляхом професіоналізації, спеціалізації, диференціації і розширення спектру послуг. Вони створюють можливість вибору і своєрідні ринки посередництва і послуг, пов'язаних з забезпеченням представництва інтересів.

Двосекторна система зв'язків (по формулі “союзи+агентства”) наділяє інституційну модель необхідним ресурсом гнучкості і дозволяє уникнути як небезпеки симбіозу з владою, так і загрози примусового синдикування великих бізнес-структур в підприємницьких союзах і асоціаціях. Довгий час двосекторна система зв'язків з державою вважалася національно-специфічним атрибутом “американської моделі”, а загальним правилом визнавалося домінування асоціацій у взаємовідносинах держави і бізнесу, характерне для

західноєвропейських країн і Японії. Поєднання внутрішніх зрушень з глобалізацією світової економіки змінило картину. “Інституційна гнучкість” стала перетворюватися в найважливіший стратегічний ресурс та національну конкурентну перевагу – скрізь, в тому числі і в системах представництва інтересів. Поворот систем представництва інтересів в напрямку зближення з американською моделлю зв’язаний з діяльністю транснаціональних корпорацій, для яких ані національні, ані міжнародні союзи підприємців не можуть створити оптимальні форми зв’язків з державою і суспільством.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, державне регулювання форм інституціалізації узгодження корпоративних інтересів та стосунків влади і бізнесу є важливою складовою загальної стратегії, яка має на меті забезпечення якомога повнішого врахування інтересів провідних політико-економічних груп при виборі стратегічних пріоритетів в державній економічній політиці. Перехід від олігархічної до інституційної моделі впливу корпоративних інтересів на вибір стратегічних пріоритетів економічної політики держави є необхідною умовою переходу до стратегії економічного відродження.

Для посилення бізнес-асоціацій у механізмі взаємодії влади і бізнесу необхідно здійснювати низку заходів одночасно в трьох взаємопов’язаних напрямках: по-перше, в полі “бізнес-актори” – громадські об’єднання бізнесу; по-друге - в частині співпраці громадських об’єднань між собою (для посилення інтегруючого потенціалу інституціональних посередників і створення багатоканальної мережі координаційних зв’язків); по-третє, в просторі “громадські об’єднання - регіональні органи державної влади та інші державні організації”. Розробка системи таких заходів може стати напрямком подальших досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Антонюк Д. А., Єнгоян Н. Х. Бізнес-асоціації в системі інфраструктурного забезпечення малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 4. Т. 1. С. 64–71.
2. Биковець В. Вплив громадських об’єднань підприємців на становлення і розвиток малого та середнього бізнесу в Україні: регіональний аспект. *Економіка та держава*. 2007. № 4. С. 23–25.
3. Жаліло Я. А., Лупацій В. С., Сменковський А. Ю. Корпоративні інтереси і вибір стратегічних пріоритетів економічної політики. Київ: НІСД, 1999. 60 с.
4. Лужанська Т. Підвищення спроможності галузевих/професійних громадських організацій як важливий фактор розвитку національного бізнесу. *Членство України в СОТ: перспективи для національного малого та середнього бізнесу*. Матеріали II Міжнар. конф. 2008. URL: www.wto.inform.org.ua/files/850.ppt.
5. Ляпін Д. В. Бізнес-асоціації в Україні: оцінка спроможності і перспективи розвитку. Київ: Інститут конкурентного суспільства; Український незалежний центр політичних досліджень, 2005. 48 с. URL: www.ucipr.kiev.ua/files/books/book_business_associations2005.zip.
6. Мальський М. Практика функціонування бізнес-асоціацій в Європі: прикладний аспект. *Членство України в СОТ: перспективи для національного малого та середнього бізнесу*. Матеріали II Міжнар. конф. 2008. URL: www.wto.inform.org.ua/files/852.ppt.
7. Плєсков М. Світова практика громадських об’єднань підприємців. *Рейтинг*. 2006. № 17. С. 4–9.
8. Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: проблеми, потреби, перспективи. Київ: Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. 44 с.

Надійшла до редколегії 22.03.2017 р.